

Läkemedels miljöpåverkan

Strategi för Västra Götalandsregionen 2009 - 2013

Inledning

Apoteket levererar varje år ca 200 ton aktiv läkemedelssubstans för humant bruk i Västra Götaland. Den största delen av de läkemedelsrester som inte bryts ner i kroppen eller i våra reningsverk hamnar förr eller senare i våra vattendrag. Viss avskiljning sker i våra avloppsreningsverk men substanserna hamnar då istället i slammet.

Vår kunskap om hur läkemedel påverkar miljön på sikt är idag begränsad.

Vi har dock redan sett effekter i miljön. Forskare har konstaterat att könshormoner som finns i p-piller påverkar fiskars kön och fortplantningsförmåga. När rester av smärtstillande och antiinflammatoriska medel kommer ut i miljön kan detta ge njur- och leverskador på djur. Utsläpp av antibiotika kan påskynda utvecklingen av resistenta bakterier.

Att minimera miljöpåverkan är ett grundläggande krav på all verksamhet i regionen. Kvaliteten på patienternas läkemedelsbehandling kommer emellertid alltid före eventuella miljörestriktioner för läkemedel.

Vision

Västra Götalandsregionen skall, utan att påverka patientnyttan, minimera miljöbelastningen av läkemedel.

Den här strategin utgår från Västra Götalandsregionens användning och hantering av läkemedel. Det innebär att strategin bara behandlar den del av läkemedelsanvändningen som regionen med sitt ansvar kan påverka. För att visionen och de strategiska målen skall kunna uppnås måste en handlingsplan upprättas. Denna skall vara handlingsinriktad, uthållig och uppföljningsbar.

Läkemedel – från inköp till utsläpp

Strategin för läkemedels miljöpåverkan utgår från de olika områden som regionens läkemedel hanteras inom. Utifrån dessa steg har strategiska mål formulerats och framgångsfaktorer identifierats. Förutsättningarna för Västra Götalandsregionen att påverka läkemedelshanteringen skiljer sig åt mellan receptfria, recept- och rekvisitionsläkemedel.

Inköp av läkemedel

Västra Götalandsregionen köper rekvisitionsläkemedel för ca 1 000 mkr årligen. En betydande del av dessa upphandlas. Idag ställer regionen miljökrav när det gäller förpackningarna till de läkemedel regionen köper in. Det skall regionen fortsätta att göra. Samtidigt har forskning visat att det förekommer betydande miljöpåverkan vid produktion av läkemedelssubstanser. Regionen bör därför även försäkra sig om att de läkemedel som upphandlas är tillverkade på ett miljömässigt säkert sätt.

För att undvika onödig miljöbelastning bör regionen även arbeta med det sortiment man upphandlar. Det kan handla om att begränsa antalet produkter, att välja de produkter med minst miljöbelastning av likvärdiga preparat eller att välja de preparat som har längst hållbarhet för att minska kassationen. När det gäller läkemedlens hållbarhet bör en översyn göras av ”bäst före datum” för att undvika att produkter som är fullt användbara kasseras.

Strategiska mål (rekvisitionsläkemedel)

De läkemedel VGR köper in skall vara producerade på ett miljömässigt säkert sätt. Regionens inköp av läkemedel optimeras avseende sortiments miljöpåverkan.

Framgångsfaktorer:

- Läkemedelsföretagen redovisar var och under vilka förhållanden läkemedel och läkemedelssubstanser är tillverkade.
- Regionens uppförandekod tillämpas vid upphandling av läkemedel.
- Översyn görs av hållbarhet på läkemedel.

Transport och logistik

Precis som för andra produkter skall regionen ha en effektiv organisation för transporter av läkemedel och för lagerhållning av de läkemedel sjukvårdsverksamheten behöver. Detta innebär att transport av läkemedel är en integrerad del av regionens övriga transportsystem och att sortiments- och förrådsstrukturen utformas så att antalet preparat minimeras och omsättningshastigheten i förråden blir hög.

Strategiska mål (rekvisitionsläkemedel):

Minimera läkemedelstransporter.
Optimera lagerhållning.

Framgångsfaktorer:

- Integrera läkemedelstransporter med andra transporter i regionen.
- Optimera antal produkter i sortimentet avseende antal lagerhållna förpackningar av enskilt läkemedel, antal varunummer, olika läkemedel/styrkor m.m.
- Nivåstrukturera förråden så att sällan använda produkter finns i gemensamma förråd.

Ordination av läkemedel

För att minska läkemedlens miljöbelastning är det viktigt att anpassa den ordinerade mängden till behoven och att undvika att ordinera onödigt miljöbelastande läkemedel eller beredningsformer. Det kan exempelvis handla om att ordinera det minst miljöbelastande hormonpreparatet för antikonception, NSAID-preparat med mindre miljöbelastning, att behandla urinvägsinfektioner enligt STRAMA-riktlinjer* eller att ordinera fysisk aktivitet som komplement till läkemedel vid exempelvis måttligt förhöjt blodtryck.

Strategiska mål (recept- och rekvisitionsläkemedel):

Vid ordination av läkemedel skall det minst miljöbelastande väljas när preparaten är likvärdiga. Skriv alltid ut startförpackning när patienten inte provat ett läkemedel för långtidsbruk tidigare. Överväg alltid alternativ till läkemedelsbehandling.

Framgångsfaktorer:

- Kunskap om och system för bedömning av läkemedels miljöfarlighet hos berörda personalgrupper.
- Lättillgänglig miljöinformation om läkemedel och information om alternativ till läkemedelsbehandling hos patienter och förskrivare
- Undvik förskrivning av stora volymer vid ett nyinsättande av läkemedel. Skriv ut startförpackning så ofta som möjligt.

Användning av läkemedel

När det gäller användning av receptläkemedel eftersträvas en god följsamhet till det som ordinerats patienten. Dålig följsamhet orsakar både onödig resursförbrukning och en ökad mängd oanvända produkter som måste tas om hand. För att ge patienten möjlighet att prova ett läkemedel som skall tas under lång tid kan startförpackning användas. I de fall det inte finns s.k. startförpackningar kan man undersöka om förpackningar vid expediering kan delas på apoteket så att patienten kan börja med ett mindre antal doser. Läkemedelsverket hanterar frågorna om dessa s.k. brytningstillstånd i Sverige. För rekvisitionsläkemedel som ordineras och administreras inom slutenvården kan man anta att följsamheten är god.

Receptfria läkemedel finns ofta i små förpackningar men ökad egenmedicinering gör att volymen kan bli stor. Utifrån miljösynpunkt är det viktigt att patienten ges en bra information om egenvård och de receptfria läkemedlens användning och miljöegenskaper. Det innebär att patienten skall ges möjlighet till aktiva miljöval.

Strategiska mål (receptläkemedel):

Öka följsamheten till ordinerade läkemedel genom samsyn mellan patient och förskrivare.
Öka användningen av startförpackning.
Möjliggör aktivt miljöval mellan likvärdiga substanser och produkter.

Strategiska mål (receptfria läkemedel):

Undvik onödig användning av receptfria läkemedel. Möjliggör aktivt miljöval mellan likvärdiga substanser och produkter.

Framgångsfaktorer:

- Förskrivare ges tillräckligt tid att gå igenom läkemedelsbehandlingen med patienten
- Behandlingen sker i samsyn med patienten
- Ökad användning av startförpackningar för att patienten skall kunna pröva om ett läkemedel fungerar som avsett.
- Information om läkemedels olika miljöpåverkan ges på apoteken i samband med receptfria inköp.
- Miljömärkning av läkemedel

Omhändertagande av överblivna läkemedel

De läkemedel eller läkemedelsrester som inte kommer till användning måste tas om hand på ett säkert sätt. Information om att överblivna receptläkemedel och receptfria läkemedel skall lämnas tillbaka till apotek är en viktig del av detta arbete liksom att sjukvården har rutiner för omhändertagande av utgångna läkemedel.

Strategiska mål (recept- och rekvisitionsläkemedel, receptfria läkemedel):

Överblivna läkemedel och förpackningar som innehåller läkemedelsrester tas om hand på ett säkert och miljöanpassat sätt.

Framgångsfaktorer:

- Hanteringsrutiner och sorteringsinstruktioner för omhändertagande av överblivna läkemedel, förpackningar som innehåller läkemedelsrester och material för att använda läkemedel finns hos alla vårdverksamheter i regionen.

- Patienten är informerad om hur överblivna läkemedel och läkemedelsrester skall tas om hand.
- Tydlig information om hur oanvända läkemedel och förpackningar skall tas om hand finns på bipacksedlar och förpackningar.

*)STRAMA= Strategigruppen för rationell antibiotikaanvändning och minskad antibiotikaresistens, en nationellt och internationellt verkande grupp.